

# Yeni Tarihselci Yaklaşım ve 16. Yüzyıl Asker Şairlerinin Kullandıkları Sözlü Kalıplaşmalar Üzerine Tespitler

## Determinations on the New Historicist Approach and the Oral Format Used by 16<sup>th</sup>-Century Military Minstrels

Songül ÇEK<sup>1</sup> 

<sup>1</sup>Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop, Türkiye

ORCID: S.Ç. 0000-0001-6103-6347

### ÖZ

Âşık Tarzı Şiir Geleneğinin, eldeki sınırlı bilgi değerlendirildiğinde, 16. yüzyılda yaşamış olan yeniçeri âşıkları ya da ordu şairleri de diyebileceğimiz asker âşıklarla başlamış olduğu söylenebilir. Eksiklere rağmen mağrip ocaklarında ve imparatorluğun diğer sınır boylarında yaşamış asker şairlere ait şiirler, geleneğin ilk örnekleri olması bakımından önem taşır. Geleneksel tarih bakışı açısından asker şairlerin yetiştikleri sosyo-kültürel ve ekonomik bağlamın yazıya geçirilmemiş olması bu şairlerin ve eserlerinin değerlendirmede sınırlı bir alan sunar. Hatta cönkler ya da yazmalar yoluyla bugüne aktarılma şansı bulan şiirlerin pek çok kişinin elinden, dilinden geçtiği düşünüldüğünde içeriklerinin belli bir dönem ve sosyal yapıyla bağdaştırılması daha da zorlaşmaktadır. Yeni tarihselci yaklaşım, bu açmazı yeniden ele almamıza imkân vermektedir. Bu bakış, edebî metnin gerçekliği ile tarihi metnin gerçekliği arasındaki sınırı kaldırarak edebî metin kadar tarih metninin de kurmaca olduğunu ileri sürmektedir. Bu fikirden hareketle 16. yüzyıl asker şairlerinin şiirleri ve kullandıkları söz kalıpları incelenerek kendine has yaşam biçimleri yeni tarihselci gerçeklik anlayışıyla belirlenebilir. Şiirlerin söz kadrosunu ve kalıplaşan ifadelerini belirlemek, asker âşıkların ortak dil, din, sosyal yaşam ve tarihi vakalara bakışını da ele almayı kolaylaştırır.

**Anahtar Kelimeler:** Yeni tarihselcilik, asker şair, 16. yüzyıl, sözlü kalıplaşmalar, edebî metnin tarihselliği

### ABSTRACT

When considering the limited available information, the tradition of minstrel poetry can be said to have begun in the 16<sup>th</sup> century with the military minstrels, who are also referred to as Janissary minstrels or army poets. Despite the shortcomings, the poems of the army poets who lived in the Maghreb lands and other borderlands of the empire are important in terms of how they provide the first examples of the tradition. From the traditional point of view, the sociocultural and economic context in which the military minstrels grew up has not yet been put into

**Başvuru/Submitted:** 19.05.2021 **Kabul/Accepted:** 27.08.2021

**Sorumlu yazar/Corresponding author:** Songül ÇEK (Doç. Dr), Sinop Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop, Türkiye. E-posta: songul.cek@sinop.edu.tr / songulcekc@gmail.com

**Atf/Citation:** Çek, S. (2022). Yeni tarihselci yaklaşım ve 16. yüzyıl asker şairlerinin kullandıkları sözlü kalıplaşmalar üzerine tespitler. Korkmaz, F. (Ed.), *9. Milletlerarası Türkoloji Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde (s. 289-304).

<https://doi.org/10.26650/PB/AA10AA14.2023.001.023>

writing, which provides a limited scope for evaluating these poets and their works. The fact that the poems that have survived to the present through *cönks* [the leather-bound notebooks of poets] have passed through the hands and languages of many people makes reconciling their content with any certain period or social structure more difficult. The new historicist approach allows one to reconsider this dilemma. This view argues historical texts to be as fictional as literary texts by removing the borders between the reality of a literary text and the reality of a historical text. Based on this idea, the poems of 16<sup>th</sup>-century military minstrels and the word patterns they used can be examined and their unique lifestyles determined using the new historicist understanding of reality. Determining the vocabulary and stereotyped expressions in the poems also facilitates dealing with the common language, religion, social life, and historical events of the military minstrels.

**Keywords:** New historicism, Janissary minstrel, 16<sup>th</sup> Century, Oral stereotypes, Historicity of literary text

## Giriş

16. yüzyılın Âşık Tarzı Şiir Geleneği için başlangıç devresi olduğu ortak bir kabuldür. Daha sonraki yüzyıllarda devam ettirilen âşıklık geleneği ve edebiyatının özel olarak da şiirinin bu başlangıç döneminin sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan dönüşüm, değişim ve çeşitlenmede etkili olduğu söylenebilir. Bu nedenle 16. yüzyıl âşıkları ve eserleri üzerine daha yakından bakmak gerekliliği ortaya çıkar.

16. yüzyıla dair elde bulunan bilgiler değerlendirildiğinde bu dönemde adı ve hayatı hakkında bilgi sahibi olunan âşıklar arasında yeniçeri şairleri ya da asker âşıklar olarak adlandırabileceğimiz şairlerin öne çıktığı görülür. Bu şairlerin büyük çoğunluğu da “Magrip Ocakları/ Garp Ocakları” olarak adlandırılan bölgelerde savaştan askerlerdir. Osmanlı Devleti’nin deniz gücüne dahil olup daha çok Cezayir, Tunus, Mısır gibi Akdeniz’e kıyısı olan bölgelerde görev yapmışlardır. Bu coğrafya âşıklık geleneği için hem başlangıç devresi olmak bakımından dikkat çekici hem de kendine has sosyal ve kültürel bir ortamın sözünü ve yaşayış biçimini yansıtmak bakımından yeniçeri şairleri için değerlidir. Buna rağmen yazılı kaynaklardan, resmi tarih belgelerinden edinilen bilgiler dönemin şairleri hakkında yeterli bilgiyi vermekten uzaktır. Kimi şairler hakkında kısıtlı bilgilere dayalı yorumlar yapılırken kimi zaman da şiirlerde yalnızca mahlası bulunduğu için bilinen şairler vardır. Tarihi metinlerin verilerine dayanılarak yapılan değerlendirmelerin sınırlılığı asker şairlerin şiirlerinin değerlendirilmesinde farklı bakış açıları kullanmamıza neden olmaktadır. Bu noktada şairlerin elde bulunan şiirlerini yeni tarihselcilik yaklaşımıyla ele almak, bahsi geçen soruna belli noktalarda yeni bakış açıları getirebilir.

Yeni tarihselci yaklaşımın temel fikirlerinden biri, edebî metnin gerçekte ilişkisinin tarihi metnin gerçekte ilişkisinden farklı olmadığı yönündedir. Edebî metin ne kadar kurmaca ise tarih metni de o denli kurmacadır. Bu noktada elde bulunan şiirleri tarihi metinler olarak ele alıp kurmaca ve gerçekliği şairin yaratıcılığı çerçevesinde incelemek bunu yaparken de şairin yaşadığı dönemin sosyal kültürel, estetik, politik nitelikleri doğrultusunda değerlendirmelerde bulunmak mümkün hale gelir.

Metin odaklı değerlendirmelerde kullanılan dil ve söz kalıplarına ayrıca dikkat çekilmesi yeni tarihselci yaklaşımın metinler arasılık ilkesini dilsel unsurların aktarımında temel alınmasıyla ilgilidir. Asker şairlerin ait olduğu kültürel bağlam, kullandıkları dil kalıplarını da biçimlendirmekte ve metinlerin sürekliliğine zaman içinde aktarımının devam etmesine katkı sunmaktadır. Yeni Tarihselci bakışa göre metinler belli bir zamana hapsolmuş değildir; dile ait unsurlar metinlerde farklı nitelikler eklenerek kullanılmaya devam eder. Bu nedenle tarih bir bütün olarak algılanır. Metinler de bu bütünselliği ortaya koyan materyallerdir. 16. yüzyılda ortaya çıkan şiirler bu dönemle sınırlı değildir, dile özgü kullanımlar sonraki dönemlerde de tekrar edilir. Hiçbir metin daha önceki metinlerden bağımsız değildir. Bu türde bütünsel bir bakış açısı metinlerin yeni bağlamlarda geçmişle bağlantılı olarak yeniden üretimini mümkün hale getirir. Dolayısıyla asker şairlerin dilinde karşılaşılan kalıplaşmış sözler hem kendi dönemleri ile hem de sonraki yüzyıllarla ilişkili olup âşıklık geleneğinin dilsel kaynağını göstermek bakımından önem taşır.

Bu çalışmada Şükrü Elçin'in "Akdeniz'de ve Cezayir'de Türk Halk Şairleri" (1998) adlı eserinde kaynak olarak kullanılan yazmalar temel alınmıştır. Elçin'in ifadesine göre metinler 1971 yılında Oxford Kütüphanesi'nde yer alan 17. asrın ikinci yarısına ait "Cezayir Şairleri Cöngü"dür. Bir diğer eser, Jean Deny'nin Cezayir Millî Kütüphanesi'nde tespit edip Paris'te 1925 yılında yayımladığı 18. asra ait metinlerdir. Yazmada Kuzey Afrika ve Cezayir'de yaşamış şairler ve şiirleri yer almaktadır. Burada yer alan metinler herhangi bir değişime uğratılmadan Elçin'in eserine aktarılmıştır. Ayrıca Rıza Nur'un 1937-1942 yılları arasında yayımladığı Tanrıdağ dergisinin I. ve II. ciltlerinde yer verdiği şiirlerde ele alınmış olup bunlar da yazmadan aktarmadır. Daha çok "Tunus Türk Şairleri" adı altındaki yazılarında bu şiirler yer alır (1942).

Yine esas alınan bir kaynak Ahmet Kutsi Tecer'in "Cezayir Türk Halk Şairlerinin Şiirleri" adlı eseridir. Paris Millî Kütüphanesi yazmalar kısmında diğer vesikalardan daha eski olduğunu belirtilen bir mecmuada daha çok Cezayir'de yaşayan âşıklara ait şiirler, Tecer tarafından tespit edilmiştir. Eser, 43 yapraktan ve 14 parça manzumeden oluşmuştur. İlk dördünün içinde şairinin ismine rastlanmamaktadır. Beşincisi Karacaoğlan'ın bir koşmasıdır. Diğer dokuz tane içinden dördü Çırpanlı'ya, biri Armutlu'ya, ikisi Kul Çulha'ya diğer ikisi de Geda Muslî'ye aittir. Eserdeki imlâ ve dil aynen aktarılmıştır. Ayrıca eserlerde yer alan olay ve kişilerden yola çıkarak şairlerin yaşadıkları yüzyılın 16. asır olduğunu tespit eder (Tecer, 1928, s. 124-131). Bu çalışma 16. yüzyıl asker âşıkları ile sınırlı olduğundan sadece bu nitelikte örneklerden faydalanılmıştır.

Konuyla ilgili malzeme sağlayan diğer bir çalışma M. Fuat Köprülü'ye aittir. 1928 yılında Jean Deny'nin bulduğu metinler "Türkiyat Mecmuası"nın ikinci cildinde Köprülüzade Mehmet Fuat tarafından tahlil edilmiştir. Köprülü'nün "Saz Şairleri" adlı eserinde de Jean Deny'nin tespit ettiği şiir parçalarına yer verilmiştir. Ayrıca 17, 18 ve 19. yüzyıl yeniçeri şairlerinin şiirlerine de yer verilmiştir. Diğer bir eser, Vasfî Mahir Kocatürk'ün Ettore Rossi tarafından tespit şiir örneklerine yer verdiği "Saz Şiiri Antolojisi" adlı çalışmadır. Vatikan Kitaplığı'ndaki yazmalar içinden çıkarılarak Ettore Rossi tarafından yayımlanan ve Oğuz Ali'ye ait olan şiiri içeren çalışma kaynak teşkil etmiştir. Son olarak yazmadan tespit edilen bir diğer şiir, Refik Ahmet Sevengil'in "Yüzyıllar Boyunca Halk Şairleri" (1965) adlı eserinde yer alır ve şiir Geda Muslî'ye aittir.

## **Yeni Tarihselcilik (Postmodernist Tarih) ve Bu Yaklaşım Çerçevesinde Asker Şairlerin Şiirleri**

1980'li yılların başında yayınladığı eserde Stephen Greenblatt tarihsel metnin kurmaca ve gerçekle ilişkisini sorgular ve resmî tarih metinlerinin de esasen yaşanan dönemle ve yazarla ilişkili olarak kurgusallaştırılmış olduğu sonucuna varır (Greenblatt, 1988). Böylelikle tarih metinlerinin nesnel gerçekliği yansıtma iddiasının da geçerli olmadığını ortaya koyar. Shakespeare'in tiyatro eserlerinin yapısal ve dilsel anlamlarını çözümlenmek yoluyla metnin içinde olduğu toplumsal bağlamının bilinmeyen yönlerinin açığa çıkarmaya çalışır. Bu bakış edebî metnin tarihi olayların gerçekliğine katkı sağlayan yönünü ortaya koyar.

Yeni tarihselci yaklaşım, incelenen edebî metnin üretildiği tarihsel âna vurgu yapmaktadır. Söz konusu âna ait tarihsel şartlar ve edebî metin arasında sürekli bir diyalog vardır. Bu diyalog metnin yorumlandığı, eleştirildiği tarihsel anda da gerçekleşmeye devam etmektedir. Daha önce var olan kabule göre metin sadece metin çözümlemesiyle anlaşılır fikri ya da sadece yazarın kendi üretimidir fikri yıkılmış artık ait olduğu dönemdeki farklı fikir ve yapılar incelenerek metin çözümlemesi yapılmalıdır bakışı kabul edilmeye başlanmıştır (Uslu, 2011, s. 4).

Yalçın Çelik'e göre tarihin gerçekliklerin anlatımı değil metinsel bir anlatı olduğu artık kabul edilmelidir. Derrida'nın belirttiği gibi metin dışında hiçbir şey yoktur. Foucault'a göre de tarih metni döneminin estetik, politik, toplumsal metinlerinden bağımsız değildir. Prost "Swanların Tarafı" adlı eserinde resmi gerçekten uzaklaşır, geriye dönüp bakıldığında artık ilk kaynak aranmayacağı gibi gerçek ve doğrularda araştırılmamalıdır. Yazar da okur da metin içinde bir gerçeklik yakalamış onu kendi bilgisi ve kültürü doğrultusunda yorumlamıştır. Böylece nesnel tarih ve gerçeklikten söz edilemez. Bunun için geçmişin hakikatinin bilinebilirliği iddiaları da çürütülmüş olur (Yalçın Çelik, 2005, s. 90).

Yeni tarihselci yaklaşımın temel kategorilerini ortaya koyan Stephen Greenblatt, edebî metinlerin yorumlanmasında nesnel gerçekliğin nasıl ele alındığını ortaya koymaya çalışırken Rönesans İngiltere'sinde toplumsal enerjinin dolaşımı ve metnin sürekliliği kavramlarına değinirken edebî metnin yaratıldığı toplumdan belli parçalar taşıyarak oluşturulduğunu ve bunların yeniden şekillendirilerek tekrar topluma aktarıldığını belirtir (Greenblatt, 1988, s. 18). Toplumsal enerjiyle kast edilen güç, dini üstünlük, cinsel arzu, kolektif rüyalar, merak, dinsel korku ve saygı kavramlarıyla kendini göstermektedir (Greenblatt, 1988, s. 18-33). Ona göre ölülerin sesini duymak kişinin kendi yorumuyla sınırlıdır, bu nedenle tek bir ölünün değil çok ölünün sesini ve hem de kişinin kendi sesini duyması gerekir ki bu aktarımın her bir oyunda farklı şekilde nasıl aktarılabildiği görülebilir. Toplumsal enerjinin kullanımının ve canlılığın korunmasının sağlayan üç değişim ve dönüşüm türü vardır. Bunların ilki "kendine mâl etme"dir; halkın malı olarak kabul edilen nesnelere kapsar. En yaygını da dildir. En basit ve bedel ödemedi alınabilecek kültürel aygıt dildir. Yazar dili kendi tercihi doğrultusunda biçimlendirir. İkincisi özellikle tiyatro için "satın alma, ödeme, ödünç alma kavramlarıyla ilişkilidir. Gerçek hayat nesnelere doğrudan kullanım izleyici ile oyuncu arasında ilişki kurar. Üçüncüsü "sembolik kazanım"dır. Oyuncunun belli bir amacı vardır ve bunu metne taşır. Bir tören ya da özel anlam taşıyan sözle sembolik kazanım sağlar. Sembolik kazanımın bir örneği olan metaforlar ve bütünü parçalarını ya da parçanın bütünü ifade eden metonimik kullanımlar da sembolik kazanımlardandır.

16. yüzyıl yeniçeri şairlerinin şiirlerinin de bugüne gelmesinde etkili olan bir toplumsal enerji bulunur. Farklı âşık çevrelerinin bu yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış olması (Boratav, 2000) bireyselliğin de dilin kullanımındaki kalıplaşmaların az çok yeniden biçimlendirilerek ortaya konulması bu durumun nasıl gerçekleştiğini sormamızı mümkün hale getirir. Bu nedenle Greenblatt'in söz ettiği toplumsal enerjinin niteliği bu eserlerde de belirlenebilir.

Yeniçeri şairleri halkın diliyle Greenblatt'in söz ettiği dönüşüm kaynaklarından hem kendine mâl etme hem sembolik kazanım hem de ödünç almanın karşımıza çıktığı söylenebilir.

Onlarda yerel halk ve Anadolu âşıklarının dili iç içe geçmiştir. Basit ama bu şairlere özgü bir dil ortaya çıkmıştır. Hem tekrar eden ifadeleri biçimlendirmişler hem de sonraki yüzyılların asker şairlerinin şiirlerine bir zemin hazırlamışlardır. Bunu gösteren kullanımlardan biri şairlerin yaşadıkları, mücadele ettikleri şehirleri sıklıkla anmalarında görülebilir. Cezayir, Tunus, Malta, şiirlerde tekrar eden yer adlarıdır. Bunlar arasında “Cezayir’in ulusu”, “Cezayir’in aslanı”, “Cezayir sultanı”, “ulu sultan Cezayir” şeklindeki kullanımlar şehre hâkim olma, güç sahibi olma, galip olma durumunun ürünüdür. Bu aynı zamanda meydan okumanın şiir diline hâkim olmasını da sağlamıştır. Yani şiirlerde coğrafyaya hükmetme, iktidar kazanma hedefinin meydan okuma şeklinde biçimlendiği söylenebilir.

Bu söyleyiş sonraki yüzyıllarda da kendini göstermeye devam etmiştir. Özellikle 18. yüzyıl şairi olarak geçen Şemsi’nin “İlahi Cezayir” adı altında pek çok dördüğü bulunur.

Cümleden a’la cihanda rif’ ati Cezayir’in  
Kimseler bilmez nicedir izzeti Cezayir’in  
Alem içre söylenir kim her yirde âli makam  
Evliyalar meskenidir hürmet i Cezayir’in (Elçin, 187)

Bunlara bir örnektir. Dili daha ağır olmakla birlikte aynı şekilde Cezayir’in yüceltilişi devam eder. Sanatsal ve estetik şiir dili sonraki yüzyılların eğilimidir. Bu bakışla Cezayir anlatılmıştır.

Yeni tarihselci yaklaşımı destekleyenlerden Louis Montrose da Greenblatt’in yöntemine şöyle katkıda bulunur: “Edebî çalışmalarda ortaya çıkan tarihe yönelik post-yapısalcı yönelim, tarihin metinselliği ve metnini tarihselliğiyle karşılıklı ilişkiye sahip olarak karakterize edilir. Metinlerin tarihselliğiyle vurgulanmak istenen kültüre özgülüktür. Edebî metni ve metni etkileyen diğer metinleri ele almakla da sınırlı değildir, her tür metin biçiminin toplumla ilişkilendirilmesi gerekir. Tarihin metinselliği ile vurgulanmak istenen ise birinci olarak tam ve otantik bir geçmişe, yaşanmış bir maddi varoluşa erişimimizin mümkün olamayacağı, en azından var olan metinlerin kısmen karışık, detaylı sosyal koruma süreçlerine bağlı olarak yaşadığını var saymamız gerektiğidir.” (Montrose, 1998, s. 588)

Edebî eser farklı toplumsal söylemlerin kesiştiği bir üründür. Bu eserin dilinde devrin iktidar ilişkileri görülebilir. Daha önce var olan kabule göre metin sadece metin çözümlemesiyle anlaşılır fikri ya da sadece yazarın kendi üretimidir fikri yıkılmış artık ait olduğu dönemdeki farklı fikir ve yapılar incelenerek “Metin çözümlemesi yapılmalıdır.” fikri kabul edilmeye başlar.

Öne sürülen bu fikirler 16. yüzyılın yeniçeri şairleri içinde de ayrı bir grubu oluşturan Kuzey Afrika’daki yaşayışın şiirlerde nasıl karşılık bulduğunu tespit etmemizi sağlar. İlk olarak Garp Ocakları’nda idari ve sosyal yapının şairin dilinde biçimlenişinin tarihi gerçeklikten farklı olmadığını söylemek mümkündür. Ancak bu yaklaşımda asıl üzerinde durulan bilinen olayların kendisini değil nasıl aktarıldığını görmektir. Şiirlerde bu dönemi yansıtan ifadeleri ele almak ve bunun arka planını görmek öne çıkan yön olmalıdır. Oğuz Ali’nin aşağıdaki şiiri dönemi ve öne çıkan nitelikleri anlamamızı olanak tanır.



Turgut Paşa eydür Beğler  
Tez şindi ölüm dimiş  
Nic'idelim emir Hakk'tun  
İr-gec birdir yolum, dimiş

Gelsün kullarımın hası,  
Giysün siyah, itsün yası  
Cerbe ile Tarabulus'u  
Viran oldu şarım, dimiş

Mevla'm sılaya, gurbete  
Düşürdi bizi furkate  
Malta ile Ekalon'da  
İremedi ölüm dimiş

Oğuz Ali durmaz çağlar  
Âlem yasın dutmuş ağlar  
Han Süleyman eydür: Beğler  
Büküldi ya belim dimiş (Elçin, 6)

Şiirde 16. asır yeniçerilerinin tabi olduğu Turgut Reis ve yapılan deniz savaşlarında askerin durumu ortaya konur. Mağrip ocaklarına katılan pek çok yeniçeride olduğu gibi Oğuz Ali de Anadolu'dan belirli dönemlerde Osmanlı deniz gücünün devamı için gönderilmiş askerlerdendir. Bilindiği gibi ilk olarak Yavuz Sultan Selim zamanında yeniçeri ve topçulardan oluşan iki bin kişilik bir ordu ile gerekli mühimmat, Cezayir'e gönderilmiştir. Ayrıca Cezayir'e gönüllü olarak gidecek olan levendlere yeniçerilik imtiyazı ve Anadolu'dan gerektiği kadar asker yazma izni verilmiştir (Özçelik, 2020, s. 127). Sonraki dönemlerde de bu durum devam etmiştir. İzmir'de bulunan "Cezayir Hanı" Anadolu'dan devşirilen erleri göndermekle görevli ocak kâhyalarının bulunduğu yerdir. Bir kısım asker ise maddi fırsatlardan faydalanmak üzere ocağa katılır (Koloğlu, 2012, s. 123). Gurbetin zorluğu ve ölümle yüz yüze bir yaşayış fırsatların karşısında bulunan riskleri göstermektedir. Özellikle denize aşına olmayan yeniçerilerin gemide yaşamı oldukça zordur. Belli dönemlerde sefer çıkıp elde edilen ganimeti paylaşmak suretiyle geçimini sağlamak mümkün olsa da ölüm oranlarını yüzde elliye bulduğu seyrüsefer sırasında kürekçilerin kadirge küreklerini ritimli çekemediği durumlarda deniz kazalarına maruz kalılabilmekte, hayati tehlike ile karşılaşılabilir. Aylar süren deniz seferinde temizlik ve yeme, içme, uyuma, dinlenme gibi temel ihtiyaçların yeterli karşılanamaması, veba, dizanteri gibi hastalıklar, olumsuz hava koşulları ve savaşlar askerin hayatta kalma mücadelesinin önemli parçalarıdır (Gürkan, 2017, s. 200-208). Sadece küçük bir örnek olarak verilen bu şiir parçasında içinde bulunulan koşullar âşıkların sonraki yüzyıllarda da kullandığı ortak bir temayı, gurbet temasını biçimlendirmiştir. Gurbet, garp ocaklarının yeniçeri şairi için Malta, Ekalon gibi Müslüman olmayan bir coğrafyada ölümle eşitir. "İremedi ölüm düşürdü bizi furkate" ifadeleri gurbetin yarattığı etkiyi anlatır. Benzeri kullanımlar kalıplaşmış olarak firkate düşmek, ölüme erişmek/erişmemek gurbetle özdeşleşmiş ifadeler şeklinde sonraki yüzyılların âşıklarında da rastlanır.

Yarenler Turgut'dan haber soranlar  
Aldı başdıyasın Anabolu'nun  
Gazi Beydir münkir gelmen yoldaşlar  
Aldı başdıyasın Anabolu'nun (Elçin, 7)

Yukarıdaki dörtlükte Oğuz Ali, üçüncü dizede asker ile idare görevini üstlenen reisler arasındaki sık sık değişen ilişkiyi verir. Ancak şairin ifade şekli otoriteye karşı gelişi değil kendi bağlılığını ifade etmektir. “Gazi beydir münkir gelmen yoldaşlar” dizesi 16. yüzyıl diğer şairlerinde de tekrar edilmiş, ortak bir fikir ve ifade biçimi olarak değerlendirilebilir. Turgut Reis, Murat Reis gibi kumandanlara, padişahlara bağlılık en dikkat çeken yöndür. Bu çerçevede “sultanın duasını almak”, “padişah uğruna gazaya çıkmak”, “padişah uğruna niyet eylemek” ortak kullanımlardır. Toplumsal hayatta var olan, şairin dilinde bu ifadelerle biçimlenir.

Kuzucu'nun belirttiğine göre özellikle Cezayir'de yeniçeri askerlerinin ve bölge halkının idaresini sağlamakta dayıllık sistemi bir güç olarak biçimlenmiştir. Osmanlı Devleti tarafından Kuzey Afrika'daki eyaletler özel bir satütüde “salyaneli eyalet” olarak idare edilmiştir. Bölge, merkezden uzak olduğundan ayrıca etnik ve dini çeşitliliğe ve göçer veya aşiret halinde yaşam biçimine mezhep farklılıklarına sahip bir bölge olduğundan merkezden gönderilen valiler tarafından idare edilmiştir. Paşa divanı ya da yeniçeri divanı da idarede görev üstlenmiştir. Ancak bu yapının zaman içinde bozulması “dayı” olarak bilinen yerel yöneticilerin güçlenmesini sağlamıştır. 1541'de yeniçeriler divanına baskın gerçekleştirip kontrolü ele almışlardır. Tunus'ta başlayan bu sistem, Cezayir'de de yayılmıştır. 18. yüzyıl başından itibaren de yeniden valiler tarafından yönetilen bölgede merkezden gelen valilere zorluklar çıkarıldığı olmuştur (Kuzucu, 2015). Osmanlı ise bu koşullar karşısında güç kullanmaktansa gerektiğinde aradaki ilişkileri düzeltmeyi tercih etmiştir (Gürkan, 2017).

Belki de bu nedenle 18. yüzyılda giderek etkisini kaybeden yeniçeri şairleri Osmanlı'ya karşı içinde buldukları olumsuzlukları şiirleri vasıtasıyla dile getirmektedirler. Nakdi, Şerif, Seferlioğlu, Kara Hamza'nın şiirlerinde de benzeri bir durum göze çarpar. Köprülü'nün de belirttiği gibi Nakdi, Seferlioğlu gibi şairler Osmanlı Devleti'nin hayır duasından memnuniyeti mevzu eder; başka bir beklenti ya da büyük bir yardımın umulmadığı görülür (Köprülü, 1928). Osmanlı merkezinin askeri ihmali gerekçe olarak gösterilir.

Cemal Kafadar'a göre yeniçerinin zanaat ve ticaretle meşgul olması var olan nizamın bozulmaya başlamasının gerekçelerindedir. Askeri sınıf ile reaya arasındaki ayrım askeri sınıfın üretim ve ticaret alanından tamamen ayrılması gerektiğini ima etmediğinden yeniçeriler üretime ve kazanca yönelik etkinliklerde bulunmuşlardır. Cezayir'de yeniçerilerin sefere çıkmadıkları zamanlarda kahvehane işlettikleri, gerileme devrinde de dükkân sahibi yeniçerilerin varlığı bilinmektedir (Kafadar, 2019; Koloğlu 2012). Dolayısıyla askeri gerileme nedeniyle şiirlerde ortaya çıkan sitemin alt metninde savaşa gitmekten ziyade ticaretle kazanç sağlamayı tercih etme fikri vardır denebilir.

Bu durum farklı yüzyıllarda yeniçeri şairlerinin dilindeki değişimleri görmek bakımından dikkat çekicidir. İçinde bulunulan yeni koşullar, şiir diline yeni anlamlar yüklemiştir. Nitekim yeni tarihselci yaklaşıma göre dış dünyanın gerçekliğini keşfedemeyiz ancak bunu sanal biçimde dil ile kurgulayabiliriz. Dil bilimciler sözcüklerin tek bir nesneyi sürekli olarak aynı şekilde



ifade etmediğini ortaya koyar. Her metin bir diğer metinle ilişkilidir. Böyle farklı metinler okunarak anlam netleşebilir. Sözcükler ve cümleler çoklu anlam taşır; değişik anlamları gösterir hale gelir. Anlam dil yoluyla sürekli değişir. Yazar da tarihçi de var olan gerçekliğin söylem alanına müdahale ederek dil yoluyla değişen anlamı yorumlamaya çalışır. Zaman içinde değişen bağlamlar ve söylemler üretildikleri zamandaki bağlamından ve anlamında ayrılmaya da başlar. Her metin kendi dönemi ve sonraki dönemlerdeki değişen anlamlarıyla kabul edilme-lidir (Oppermann, 1999, s. 6). Repertuardan seçme, kolajlama, geçmişe ait plan ve şemaları yeni işler için kullanma, bir tarihi olayı anlatma ve yorumlama değişim gösteren bir konudur. Montrose'a göre de metinlerin dilsel işaretleri ve neye gönderme yaptıkları sabitlenemez ve böylelikle bir metnin stabilize bir anlamı olamaz (Montrose, 1998, s. 588).

“ ...

Kimi yemiş içmiş kimi karımış  
Vardım baktım bir mahlukat var imiş  
Bir avuç turabdan halk oldu adem  
İtdiğimiz işleri andıkça her dem

Kara hamzam ider okur yazarsın  
Yalan dünyaya aldanub gezersin  
Dün gece gördüğüm kara düşleri  
Lal ve yakut mercan yakan taşları

Hani sana hüküm iden sultan beni  
Ben dinledim figan ider kuşları  
Kimi Hakdan nida gelmiş yürümüş  
Secdeden kalkmaz imiş başları

Emroldu cennetden sürüldü nidem  
Akar durmaz gözlerimin yaşları  
Doğru yollar koyup niçün azarsın  
Bakma mısın itdiğimiz işleri (Köprülü, 1928)

“ ...

Nakdi deryadan umudum üzüldü  
Devr-i ahir oldu zaman bozuldu  
Gaflet uykusundan uyan Cezayir  
Hazır ol vaktine dayan Cezayir

...

Kat kat oldu kalbimizde din iman  
Müşvarımız olsun ayan Cezayir  
Serimize kalem böyle yazıldı  
Yardımcımız ulu sultan Cezayir” (Köprülü, 1928)

Yukarıdaki 16. yüzyıl sonrasına ait şiirlerde güç kaybeden yeniçerinin kahramanlık ve coşkunluktan uzaklaşan dilini görürüz. Zamanın değişip bozulduğu, eski parlak dönemlere özlem duyulduğu görülür. Ayrıca “vaktine hazır ol” ifadesi âşıkların destanlarında giriş kısmının en yaygın kalıp sözüdür. Burada aynı kalıp tekrar edilmekle birlikte hem ilk dize olmaktan çıkmış hem de “dayan Cezayir” sözü ile son devrini yaşayan yeniçerinin kendini ne şekilde gördüğünü gösterir bir yeni anlam kazanmıştır. Oysa 16. yüzyıl şairlerinden Armutlu’nun aşağıdaki dörtlüğü tam zıddı bir dili gösterir:

Murad Reis eydür hazır olun vaktınıza  
Hazreti Ali Düldüle bindiği günlerdir bugün  
El ayak hurdehaş olup şehid olur gaziler  
Analar oğul deyip anduğu günlerdir bugün (Elçin, 16)

İlk dizede kullanılan kalıp söz, şair tarafından kahramanlığın ve kuvvetin ve galibiyet azminin yansımasıdır. Bu durum yeni tarihselcilikte temel alınan metinler arasılık kavramına göre de değerlendirilebilir. Âşıkların destan icralarında dinleyicini dikkatini toplamak savaş anını canlandırmak gibi nedenlerle meydan okuma ifadeleri bolca kullanılır. Bu sözlü gelenekte biçimlenen ifade, yazılı gelenekte dinleyici ve canlı icranın olmadığı bir bağlamda da devam ettirilmiştir. Cönk ya da yazma sahibi, âşıkların şiirlerini sözlü kültür ortamından yazılı ortama aktarır. Canlı, yüz yüze icra edilen şiir ile yazıya geçen metin aynı niteliklere sahip olamaz. Burada yazarın etkinlik alanından söz edilir artık. Yazanın biçimlendirilmesinde de şairin mahlası, kelimelerin kullanımı, tarihi gerçekleri ifade edişte değişimler olabilmektedir. Belki de bu nedenle aynı kişiye ait farklı şiirler ya da farklı kişilerin aynı mahlasla yazılması gibi birbirinin yerine geçmelerle karşılaşılabilir. Geda Muslî için böyle bir durum söz konusudur. Saim Sakaoğlu, Sadeddin Nüzhet Ergun’un Geda Muslî’yi bir Bektaşî şairi olarak göstermesine karşı çıkar. Ergun’un “Bektaşî Şairleri ve Nefesleri” adlı kitabında yer verdiği âşığa ait üç şiirden sonuncusunun Kul Muslî mahlaslı olduğunu, bu şiirin muhteva ve söyleyiş bakımından da Geda Muslî’nin şiirlerine benzemediği fikri dolayısıyla Kul Muslî adında başka bir âşık olabileceği ve Geda Muslî’nin Kul Muslî’yle karıştırılmaması gerektiğini belirtmesi (Güvenç, 2013) metinler arası geçişin hem sözlü hem yazılı gelenekte sık karşılaşılan bir kavram olduğunu gösterir

Benzeri durum Karacaoğlan ve Köroğlu için de geçerlidir. Yine 16. yüzyılda yaşamış Köroğlu’ndan ve çok daha eski devirlerden itibaren Anadolu ve Türkistan sahasında tanınan destan kahramanı Köroğlu’ndan şiirler birbirinin yerine geçmiştir. Hatta aynı kişi oldukları da belirtilebilmektedir. Yeni tarihselci yaklaşıma göre bu bakış açısı, tarihi bilginin yanlışlığını değil, dönemin ve yazarın esere verdiği yeni şekille alakalıdır. Şairlerin tanınırlığı yazanın kendi bilgi ve tercihi burada öne çıkmaktadır.

Kısacası sözlü anlatının karakteristiğiyle biçimlenen dil, metinler arasılığın alıntılama yoluyla yazıya geçirilmiş görünmektedir. Şiirlerde metinler arasılığı gösteren pek çok örnek mevcuttur. Dini kavramlar, kutsal kişiler, hikâye kahramanları tasavvufi kavramlara atıflar, hiciv, ironi, mizah, metinler arası unsurlardır. Şair bu şekilde kurmaca metne istediği biçimi verebilir.

Hz. Allah, Hz. Muhammet (sav), Hz. Ali, Hz. Davud, Hz. İlyas ve Hz. Hızır adı en çok geçen peygamberler ve kutsi adlardandır. Allah inancı dile getirilir, erenler, pirlere, veliler de anılır.

Geda Muslî'nin;

“Din Muhammed dini girdik gideriz  
Tarikate ikrarımız güderiz  
Katarımız Hakk'a doğru yederiz  
Katar bizim yeden bizim mal bizim”

“Hakkı koyup puta tuttu yönünü  
Çevir İslama şol kafir dinini”

Mısraları ve Öksüz Dede'nin şiirinde geçen;

“Yardımcım Muhammed, Ali  
Dün gün çağırır pirlere  
Sığındım gerçek erlere”

Çırpanlı'nın;

“Gemileri vardır yeter uzağa  
Daima beş vaktin kılar Hudaya  
Padişah uğruna çıkar gazaya  
Allah'ın arslanı Hz. Ali'si” (Elçin, 14)

Dizeleri örnek gösterilebilir. Yeniçeriler tarafından kumandanlara erenlik vasfı kazandırılır. Bununla ilgili olarak etrafında efsanevi anlatılar oluşan reislerin türbe olarak ziyaret edilen makamları bulunur.

Şairlerin şiirlerinde kumandan adı, özellikle de Murat Reis'in adı sıklıkla ilk dizede anılır. Tecer; Armutlu, Çırpanlı ve Geda Muslî'den söz ederken şiirlerinin mevzularının deniz kahramanlıkları olduğunu söyledikten sonra Murat Reisle ilgili olarak şunları belirtir; “Bunlardan üç tanesi meşhur korsan Murat Reis'in kahramanlıklarını ve kerametini anlatıyor.” (Tecer, 1928, s. 127). Yukarıda da belirtildiği gibi bu şiirlerde kumandan, Arnavut bir devşirme olan Murat Reis, keramet sahibi biri olarak görülmektedir.

Çırpanlı'ya ait olan dördük duruma örnektir:

“Bilen Gazi Murat Reisi der bak  
Resullulah sancağını çeker ak  
Denizde karada yardımcısı Hak  
Gerçek Mağrip erlerinin velisi”

Benzer şekilde Öksüz Dede'nin aşağıdaki dizeleri kahramanların bu özelliklerini verir:

“Ferhat Paşa da bir erdir  
Onda Hak nazarı vardır”

Yine aynı dönemin şairi Armutlu'nun şiirinin ilk dizesi:

“Murad Reis geldi gülbank çektirdi  
Din İslam sancağın diktiği vaktin”  
Geda Muslî'nin “Gör imdi ne demiş Cezayirli de” (Elçin, 14-23)

şeklinde başlayan şiirinde doğrudan adı verilmese de Murat Reis'ten bahsedilmekte ve yine kahramanla şiire başlanmaktadır. Acıpınar'a göre şiirde İspanya ile yapılan savaş “kara cehen-nem” savaşıdır. Şiirde geçen “Gel yezid Müslüman olmuş ol senin” dizesindeki “yezid” sözü “Kızıl Kalyon” dur. Bu gemide geçen deniz mücadelesi Murat Reis'in zaferiyle sonuçlanmıştır (Acıpınar, 2015, s. 538). Yeniçeri şairleri reislerine olan sevgi ve bağlılıklarını onlara kutsi özellikler yükleyerek göstermektedirler. Bu durum destan anlatıcılarının kutsal iyeleri ya da daha önce yaşamış usta destancıları eserlerini anmalarıyla benzerlik gösterir. Aynı durum İslam inancıyla birleşmiştir.

Benzer şekilde Turgut Reis'in ölümünden sonra askerleri tarafından kahramanlıkları övül-müş, kendisi de eren mertebesine çıkarılmıştır. Malta kuşatmasında öldükten sonra türbesi Trablusgarp'taki Turgut Reis Camii'ne türbesi yapılmıştır. Maltalılar arasında hakkında ef-saneleşmiş anlatmalar bulunur. Kendisine “Dragut” adı verildiği bu adın Turgut Reis'in ej-derhaya benzetilerek dragon kelimesiyle birleşiminden doğduğu bilinir. Hıristiyanlara korku salmakla birlikte bulunduğu yerler Malta'nın Gozo şehrinde tarihsel mekânlar olarak bilin-mektedir. Ölümüne sebep olacak bir şarapnel parçasının başına isabet etmesi sonucu yaralan-dığı yer olarak tahmin edilen il-Ponta ta' adı, Tigné'nin bilinen diğer ismidir. Coğrafi bir terim olan “ponta” kelimesi, “dağlık burun, çıkıntı” anlamında olduğu için Türkçede “Turgut Burnu” olarak karşılık bulur. Bu yer günümüzde Malta'da Sliema'da bulunmaktadır. Yine Gozo'da Turgut Reis'in su ihtiyacını özellikle Ghajn Barrani (Yabancıların Kaynağı / Pınarı) adlı bir kaynaktan giderdiği ve bu kaynağın olduğu yerde büyük bir kayanın dibinde dinlenmeyi alış-kanlık edindiği için bu kayaya “Turgut'un Taşı” denilmiştir (Yüçetürk Kurtulmuş, 2020, s. 83).

Yukarda değinildiği gibi Anadolu'da biçimlenen ve geniş bir coğrafyaya yayılan Bektaşî-liğin Cezayir ve Tunus'ta da yayılmasında Türk yeniçeri şairleri etkili olmuştur. Yeniçeriler şiirlerinde sık sık Hacı Bektaş-ı Veli ve onunla ilgili kavramlara yer verirler. Çırpanlı'nın aşağıdaki parçası durumu örnekler:

Çırpanlı eydir bilmezlerimiz  
Sultan Hacı Bekdaş pirimiz  
Kanda varsa o üstattır pirimiz  
Beğler nazarında izzet buluruz. (Elçin, 15)

Yine Armutlu'nun şiirinden alınan aşağıdaki dörtlükler diğer örneklerdir:

Bu imiş korsan gemisi Mısır'ın yolunu kesen  
Kerbela'da şehid oldu İmam Hüseyin Hasan  
Aldın kafirin gemisin şükür geldin sağ esen  
Cezatirli şen olup geldiği günlerdir bugün ( Elçin, 16)

Tunus'ta bugün bulunan Sidi Bektaş Tekkesi, Bektaşilik geleneğinin bir devamı olarak varlığını sürdürmektedir. 18. yüzyılda Hüseyin Bin Ali'nin dayıların ve yeniçeri ağaları divanına düzenlediği baskınla dayılığa son verilir. Bu divan yeniçerilerin değer verdiği Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesi'ne dönüştürülür. "Sidi Baktach" adıyla bilinen bu türbe yeniçerinin ve kuloğullarının yanında Tunus halkının da kutsal gördüğü bir mekân olmuştur. Anadolu sahasındaki Hacı Bektaş-ı Veli, Tunus'ta adalet sağlayan halk arasında sorunları çözen Sidi Bektaş'a dönüşmüştür. (Oğuz, 2002, s. 96-97)

Bu durum daha çok Tunus ve Cezayir'deki farklı etnik ve dini grupların varlığı ile ilişkili olarak yorumlanabilir. Yeniçeri şairlerinin gazavat yapma, İslam dinine bağlılıklarını gösterme amacıyla dini kavram, kişi ve olayları sıkça dile getirmişlerdir. Şiirlerde Hıristiyanlık karşısında İslamiyet'in yüceltilmesi sık karşılaşılan bir ifade şeklidir. Malikilik ve Hanefilik mezheplerinin bir arada var olduğu bölgede yeniçeri şairlerinin Hanefilik ve Anadolu'da benimsenmiş Bektaşilik anlayışına bağlı olarak pek çok şiir ortaya koymaları bu bölgede hem bir var olma biçimi hem de kahramanlığın, askerliğin kutsallığını ifade etme şeklidir.

İmam-ı Âzam sancağının yeniçeri askerleri için kutsallık taşıması ve İslam dininin sembolü olarak kullanılması aynı manada yorumlanabilir. Yeniçeri için bu sancağın önemi aşağıdaki risalenin girişinde görülür.

"Hünkârimun uğurına cânımız fedâdur, hayr du'âdan kullarını unutma" didüklerinde, Gâzî Hünkâr ağlayup, vâfir hayr du'âlar idüp, sancağ-ı şerîfi ve İmâm-ı a'zam sancağın bekleyen bin beş yüz serdengeçdi gâzîlerün karârı kalmayup cenge girmişlerdi..." (Kaytaç, 2013)

Uzunçarşılı'ya göre İmam-ı Âzam bayrağı, yeniçeri ortasında kullanılan en büyük bayraktır. Ordugâhta ağanın çadırı önüne dikilir. İmam-ı Âzam bayrağı, yeniçerilerin sünniligine işaret eden ve beyaz ipekten olup üzeri sırma işlemeli, bir tarafında "İnna fetahnâ leke fethan mübînâ" diğer tarafına da "ve yensurakallâhü nasran azîzâ" ayet-i kerimesi yazan sancaktır (Uzunçarşılı, 1984, s. 291).

Bütünün parçası olarak semboller kullanmak, yeni tarihselci yaklaşımda dilin kullanım yollarından biri olarak görülür. "Dini İslam sancağı" şeklinde şiirde yer alması bütün olarak İslamiyet'i karşılar. Parçayı değil bütünü tercih eden şairin maksadı İslamiyet'in Hıristiyanlığa karşı kapsayıcılığını, birleştiriciliğini vurgulamaktadır.

Çoğulculuk ya da çok katmanlılık yeni tarihselci, diğer deyişle postmodern tarihselci yaklaşımın ana hareket noktalarındandır. Modernizmin tek kültürü esas alan, seçkinci bakışı yerine farklılıkları koruyan ve bütün olarak gören bir anlayışla karşılaşılır. Akıl ve düş, bilim ve ezoteri, teknoloji ve mitos, burjuva ve marjinallik yan yana bulunur. Tüm yaşam biçimlerini, karşıtlıkları geçerek yaşamı olduğu gibi kabul etmek; teknolojik/bilimsel /ekonomik/sosyal koşulların devleşen boyutları karşısında önemi, indirgenen bireyin yeniden değer kazanmasını sağlamak önemsenen noktalar olmalıdır (Ecevit, 2011, s. 66). Bugünün toplumsal hayatı içinde çok katmanlı yapının ele alınışı ile 16. yüzyılda dile getirilişi temelde aynı olmakla birlikte dildeki karşılığı kuşkusuz farklıdır. Asker şairlerin şiirlerinde inanç unsurları ve Osmanlı Devleti'nin tarihi kültürel birikimini kullanma şairin kendine has bakışıyla biçimlenir.

Yeni tarihselci yaklaşıma göre düz bir gerçeklik algısı içinde anlatımın kırılması için yazar küfür, argo, kaba sözler kullanabilmekte hatta cinsel unsurları da bu çerçeveye dahil edebilmektedir. Asker şairlerin şiirlerinde yer yer rastlanan argo ve küçültücü sözler aynı anlayışı verir. Ayrıca kimi şiirlerde rastlanan cinsellikle ilgili unsurlar da daha çok güç ve iktidar sahibi olma gayreti ile ilişkilendirilebilir. Asker âşıklar aile kurmak konusunda gereken koşullara sahip değilse de çocuk sahibi oldukları bu çocuklara “kuloğlu” denildiği döneme ait bilgiler arasında yer alır (Koloğlu, 2012). Çocuk sahibi olan asker âşıklar bu anlamda güç kavramıyla birleşmeye çalışırlar. Yeni tarihselci yaklaşımda öne çıkan iktidar kavramına odaklanma şiirde bu şekilde biçimlenir. Savaşta galibiyet ve güç kazanma otoriteyi kuvvetlendirme amacıyla uyumludur. Sözlü kalıplaşmalar arasında yer alabilecek olan hicivli, küçültücü sözler, düşman korsanları ve askerleri içindir. Örneğin düşman askerlerinin ve devletlerinin korkaklığı, güçsüzlüğü, kumandanlarının başarısızlığı dönemdeki galibiyet anlayışını ortaya koyarken yeniçerinin kendisini üstün bir güç olarak görmesini de mümkün kılar.

Alt kültüre yönelme ve onların özelliklerini anlatma postmodern eserlerde karşımıza çıkan bir niteliktir. Hilebazlar, hırsızlar, kabadayılar, yoksullar göze çarpar. Onların yaşayışı zevkleri giyimi dilleri dünya görüşleri kendini gösterir. Bu şekilde seçkin tabakaya yüksek tabakaya bir karşı çıkış sezilir. Halk şiiri hali hazırda sıradan ve seçkin olmayan, halk tabakasına hitap etmektedir. Asker şairlerin kendi buldukları ortam da yine böyle bir çevredir. Özellikle Cezayir’in yerli halkı yoksullukla ve zorlu yaşam koşullarıyla iç içedir. Geçim kaynakları sınırlı, coğrafi özellikleri toprağın işlenmesine elverişsizdir. Deniz ticareti ve ganimet edinme ana geçim kaynağı olarak görülür (Gürkan, 2017, s. 369). Bir yandan korsanların yarattığı kaos bir yandan geçim sıkıntısı bu çevrenin öne çıkan özellikleridir. Yeniçeri şairleri şiirlerinde bu ortamdaki durumlarını şiirlerine aktarır.

Yarım kaput bulunmaz sırtına alsın  
Dolaşır pazarı bilmez nireye varsın  
Altı akça yoktur kahveye girsin  
Yıkılır kalpleri virana döner (Koloğlu, 2012, s. 127).

Hohendahl’a göre Greenblatt, metinlerin daha çok estetik ve sanatsal yönden uzaklaştığı, yüksek sanat eserinin değerini zayıflattığı, metni dönemin ürünü olarak ele alırken kişinin özgürlük alanını sınırladığı yönünde eleştirilere uğramıştır (akt. Uslu, 103). Oysa ki yeniçeri şairlerinin şiirlerinde estetik yönün yanında etkili bir dille, yaşanan toplumsal gerçekliği dile getirmek bakımından başarılı örnekler olduğu ve tarihselci yaklaşımın ilkeleriyle uyumlu şekilde değerlendirebileceği görülür.

## Sonuç

16. yüzyılda Garp Ocakları’nda yetişen yeniçeri âşıklarının dönemin tarihsel bağlamına dair detaylı bilgiler taşıdığı anlaşılır. Tarih metinlerinin de edebî metinler kadar kurmaca olduğunu kabul ettiğimizde bu şairlerin şiirlerinin tarihe ışık tutan ve yaratıldığı dönemi çok yönlü bütünsel olarak aktarabilen metinler oldukları görülür.



Âşıklık geleneğinin yüzyıllar içinde değişen yanlarını görebilmekte başlangıç noktası olan 16. yüzyılı belirli bir bağlam çerçevesinde ele almak ve kıyaslamalar yapmak âşık şiirinin temel noktalarını anlamak bakımında önem taşır. Buna göre yeniçeri âşıklarının şiirlerinde tarihsel olayları ve kişileri kendi yaşam biçimi doğrultusunda yeniden anlamlandırarak kullandıkları görülür. Cezayir, Tunus ve sefere çıkılan diğer bölgelerde memleketlerinden uzakta, aile yaşantısından ve sürekli ve yerleşik yaşamdan ayrı, çok kültürlü ve otoritenin devamlı olmadığı bir ortamın karmaşıklığında hayatta kalmaya çalışan ama aynı zamanda Müslümanlığın ve galibiyetin sembolü olarak bilinen şairler oldukları söylenebilir. Bu şairlerin şiirlerinde karşılaşılan söz kalıpları, semboller, benzetmeler, metinler arası ifadeler tarihsel bağlamla uyumlu olup şairin sözel repertuarından yaratıcı ifadeleri olarak görülebilir. 16. yüzyılda ve sonrasında çeşitli âşık çevrelerinde ortaya çıkan eserler için de benzeri değerlendirmeler yapmak halk şiirinin âşıklık geleneğine farklı açılımlar sağlayabilir.

### Kaynakça / References

- Acıpinar, M. (2013). Gâzi Murad Reis: hayatı, son seferleri ve adına yazılan halk şiirleri. *II. Turgut reis ve Türk denizcilik tarihi uluslararası sempozyumu*, Cilt I, Bodrum: Bodrum Belediyesi
- Boratav, P. N. (2000). *Halk edebiyatı dersleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Ecevit, Y. (2011). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Elçin, Ş. (1988). *Akdeniz 'de ve Cezayir 'de Türk halk şairleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Greenblatt, S. (1988). *Shakespearean negotiations: the circulation of social energy in renaissance*, England, Berkeley and Los Angeles.
- Gürkan, E. S. (2017). *Sultan 'ın korsanları*, İstanbul: Kronik Yayınları.
- Güvenç, A. Ö. (2013). Geda Muslî. *Türk edebiyatında isimler sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Kafadar, C. (2019). *Kim var imiş biz burada yoğ iken*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kaytaç, F. (2013). Osmanlı askerî teşkilatı hakkında bilinmeyen bir eser. Yeniçeri ocağına ilişkin bir risale. *Tarih dergisi*, 57/1.
- Kocatürk, V. M. (1963). *Saz şiiri antolojisi*.
- Koloğlu, O. (2012). *Türk korsanları*, İstanbul: Tarihçi Kitabevi.
- Köprülü, M. F. (2004). *Saz şairleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (1928). Jan Döni: On sekizinci asır sonunda Cezayir Türk yeniçerilerinin türküler. *Türkiyat mecmuası*, 2, s. 512-518.
- Kuzucu, S. (2015). XVIII. yüzyılda uluslararası bir sorun olarak Garp Ocakları'nın Akdeniz'deki korsanlık faaliyetleri. *Akademik bakış*, 9/17.
- Montrose, L. (1998). Professing the renaissance: The poetics and politics of culture. *Literary theory: An anthology*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Nur, R. (1942). Tunus Türk şiirlerinden. *Tanrıdağ*, Cilt I-II.
- Oğuz, M. Ö. (2002). *Tunuseli incelemeleri*. Ankara: Milli Folklor Yayınları
- Oppermann, S. (1999). *Postmodern tarih kuramı: tarih yazımı, yeni tarihselcilik ve roman*. Ankara: Phoenix Yayınevi
- Özçelik, A. (2020). Batı Anadolu menşeli bir Akdeniz geleneği: Deniz eşkıyalığı ve devlet güdümlü korsanlık. *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi dergisi*, 6-Kış, 119-146.
- Sevengil, R. A. (1965). *Yüzyıllar Boyunca halk şairleri, radyo konuşmaları*. Atlas Kitabevi.
- Tecer, A. K. (1928). Cezayir Türk halk şairlerinin şiirleri. *Halk bilgisi mecmuası*, 1.

- Uslu, M. F. (2011). Greenblatt'ın yeni tarihselci eleştirisi. *Edebiyatın omzundaki melek* (Haz. Zeynep Uysal). İstanbul: İletişim Yayınları
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Osmanlı devleti teşkilatından kapıkulu ocakları I-II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yalçın Çelik, S. D. (2005). *Yeni tarihselcilik kuramı ve Türk edebiyatında postmodern tarih romanları*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Yüçetürk Kurtulmuş, G. (2020). Maltalılar'ın 'Türk' algısının dilsel bağlamda yansımaları. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dergisi*, 65 Aralık.